

Çatışma Bölgelerinde Belgeselci Olmak

ZEYNEP KEÇECİLER

Prodüktör

İç Yapımlar Koordinatörlüğü TRT Belgesel

“Çanak Çömlek Patladı” belgeseli Arap Baharı ile bölgede başlayan özgürlük arayışlarının ne yazık ki beklenenin aksine demokrasiyle sonuçlanmayıp siyasi bir kaosa dönüşmesinin ardından planlanıp gerçekleştirdiğimiz bir proje. Lübnan, Afganistan, Filistin ve Somali’de çekilen belgesel, bölgedeki kaotik yapıyı çocukların gözünden izleyiciye aktarabilmeyi hedefliyor. ‘Tek bir çocuğun yaşadığı kederi bir kişiye bile duyurabilsek bu önemli bir başarıdır,’ söylemiyle yola çıkan belgesel, dünyanın çatışma yaşayan diğer bölgelerinde çekilmeye devam edecek. Bu yazının amacı, olağanüstü dönemlerden geçen bölgelerde çekim yapmanın zorluklarına dair tecrübelerimi akademi dünyasıyla paylaşmaktır.

Proje henüz sadece 4 ülkede çekildi. Sırasıyla Lübnan, Afganistan, Filistin ve Somali. Savaş ve politik istikrarsızlığın olduğu ülkelerde çekim yapmanın zorluklarıyla başlayalım:

Öncelikle o bölgelere girmek çok zor. Bir Hizbullah kampına bütün yasal izinleriniz olsa dahi güvenle giremiyorsunuz ya da İsrail, Gazze’ye saldırırken Batı Şeria’da olamıyorsunuz. El Şebab örgütü, insani yardım kamplarını vururken Somali’de olmak, hem sizin için, hem o ülkenin hükümeti, hem sizin büyükelçiliğiniz, hem de çekim yaptığınız mekândaki insanlar için zorluklar içeriyor. Oraya girmişken de asla çatışmayacağınız, işinden emin olacağınız bir ekibe ihtiyacınız var. Girilen bölgeler güvenlik açısından riskli bölgeler olduğu için ekibi ve çekim malzemesini minimize etmek gerekiyor.

Bu projenin zorluklarından biri de sadece iki kişi çalışıyor olmamız. O yüzden görüntü yönetmenim de ben de her işi yapıyoruz. Bunu bilerek yola çıkmak gerekiyor. Bir yönetmen olarak aynı zamanda ses operatörü gibi çalışıyorum, görüntü yönetmenim ışıkçılığı yapıyor. İşin hem prodüktörü, hem şoförü, hem işçisiyiz. Za-

manınız dar olduğu için hızla girip alacağınız malzemeyi en çabuk ve en iyi şekilde alıp çıkmak zorundasınız ve bunu bir belgesel sinema tadında yapmak zorundasınız. Bu yüzden görüntü kalitesini çok yukarıda tutmaya çalışmalısınız.

Yukarıda da belirttiğim gibi, her ne kadar ekibi ve malzemeyi minimize etsek de bu kaliteden taviz verdiğimiz anlamına gelmiyor. Bu coğrafyalarda günümüzün teknolojileriyle hızlı değişim gösteren DSLR (Digital Single Reflex Camera) kameralar ve kaliteli ve çok seçenekli bir lens setiyle oldukça başarılı sonuçlar almak mümkün.

Bu tarz kameralar, hem taşıma kolaylığı, hem fotoğraf makinesi görünümünden dolayı çok dikkat çekmemeleri, güvenlik açısından sorun yaratmamaları, gümrük işlemlerinin kolaylığı ve yukarıda belirtilen tüm avantajlarının yanı sıra iyi lenslerle desteklendiğinde film kamera tadında sonuçlar veriyor olması açısından bu coğrafyalar için bulunmaz bir ekipmandır.

Teknik açıdan bu tarz malzemede bizi en zorlayan konu ne yazık ki ses. Televizyon programlarında üçüncü boyut olarak adlandırılan sesin önemine bu yazının içeriği ve sınırları açısından girmek mümkün değil. Ancak, her televizyon programı gibi belgeseller için de temiz ve anlaşılır ses olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Görüntü kadar coğrafyaya ait sesler de belge niteliğindedir. Her ne kadar bu kadar karmaşanın olduğu ortamlarda sorunsuz ses almak mümkün olmasa da teknolojinin verdiği imkânları sonuna kadar zorlayarak sahada en sorunsuz kaydı yaparak masaya götürmeye çalışırız. Günümüzün gelişen kurgu teknolojileri de masada ciddi anlamda sesi temizleyip düzeltmemize olanak sağlamaktadır.

Çatışmayla İlk Karşılaşma... Lübnan... Hizbullah Kampları...

“Çanak Çömlek Patladı” belgeseli, sadece mesleki anlamda değil, duygusal anlamda da bizi zorlayan bir proje. Savaşta çıkmış çocuklarla çekim yaparken sadece profesyonel bir yayıncı değil, bir anne-baba, bir kardeş olmanız da gerekiyor. Projenin duygusal boyutuna yazımın ilerleyen bölümlerinde değineceğim.

Proje boyunca üzüntünün yanı sıra ciddi korku ve tedirginlik yaşadığımız anlar da oldu. Bunlardan en ürkütücü olanını, Lübnan çekimleri sırasında yaşadık. Gerekli tüm izinleri aldıktan sonra Aşure Törenlerinde, Hizbullah grubunun etkin olduğu bir bölge olan Qana bölgesinde çekimler yaptık. Çekimin sonunda nedenini bilemediğimiz bir şekilde Hizbullah yönetimi elimizden çekim yaptığımız malzemeyi alarak sildi. İzinli bir çekimde, onların çocuklarının yaşadıkları sıkıntıları anlatmaya gitmişken maruz kaldığımız bu muamele, üzücüydü. Fakat savaş bölgesinde çekim yaparken bu gibi durumlarla karşılaşmanız son derece doğal. Tedarikli olmalı, yedeğinizi tutmalısınız.

Orada 3 gün boyunca çalışmış, çok fazla görsel elde etmişsiniz ve hiç beklemediğiniz bir anda iki grubun çatışmasının ortasında kalıyorsunuz. Bir anda o kadar emeğinizi tutup silebiliyorlar. Şöyle bir akıllılık yapmıştık; büyük bir kısmını ikinci bir belleğe kopyalamıştık. Haricî belleğin birini verdim, diğeri bizde kaldı. Formatladıkları karta da hiç çekim yapmadan Türkiye'ye getirdik ve kurtardık görselleri.

Psikolojik Şiddet... Ben Gurion Havalimanı-İsrail

Hizbullah kamplarının yanı sıra İsrail'deki çekimler de çok zordu. Ülkeye girdiğimiz gün, 30 yıl aradan sonra ilk kez Filistin, Tel Aviv'i vurdu. Batı Şeria'dayız. Çok ürkütücüydü. İsrail polisi bizim her attığımız adımı takip ediyordu. İnanılmaz bir sistemleri var. Her şeyi çekebiliyoruz; gösterileri, protestoları, cenaze törenlerini, çalışma ortamını çekiyoruz ama ya elimizden alırlarsa paniğini de çok yoğun yaşıyoruz. Bu yüzden birçok kopya aldık ve farklı yöntemlerle Türkiye'ye ulaştırma çabasına girdik. Bir kopyayı Hebron Sözleşmesi gereği El Halil'de bulunan bir Türk diplomata bıraktık, bir diğeri kargoyla Türkiye'ye kendi adresime yolladım, diğeri bir kopyayı da Ürdün üzeri çıkış yapacak olan İngiliz danışmanımıza verdik. Son kopyayı da yanıma aldım. Böyle bir çalışma ortamında çektiğiniz görüntüleri garanti etmeniz gerekiyor.

14 günlük çalışmanın sonunda çekimleri bitirdik ve İsrail'den ayrılmak üzere havalanına gittik. İsrail polisi havalimanında beni bir odaya aldı. Tam üç saat boyunca sorgu suale tâbi tuttular. Valizimi en ince detayına kadar aradılar, eşyalarımı kontrol ettiler, tek tek araştırdılar. Tabii, Afganistan, Lübnan, Suriye gibi ülkelere ait vizeler de var pasaportlarda. Müslüman pasaportuyla Tel Aviv'den çıkmaya çalışmanın eziyetini yaşadık.

40 Yıldır Savaşan Bir Ülke.... Afganistan...

Tüm bu zorluklara rağmen "Çanak Çömlek Patladı", prodüktörlüğüm boyunca yaptığım en güzel işti. Sürekli çocuk dünyasıyla, çocukların saf duyguları ve umutlarıyla birlikte olmanın yanında ciddi kültürel kazanımları ve yaşama dair deneyimleri oluyor insanın. Afganistan'da Hindikuş Dağları'nın tepesinde bir dağ köyünde 40 yıldır savaşan bir ülkenin çocuklarıyla çalışma şansım oldu mesela. Kamerayı ilk kez görmüşlerdi o köyde. Silah doğrulttuğumuzu sanıp çığlık çığlığa kaçan bir kız çocuğunun görüntüsü hafızalarımıza kazındı. O korku, o panik, savaşın, yokluğun, acının resmiydi. Saatlerce ağlayan bu çocuğu sakinleştirmeye çalıştım. Ağlamasına neden olduğum için yeterince vicdan azabı çekiyordum. O psikolojiyle onu sakinleştirip güldürebilmek pek de kolay olmadı. Allahtan kamera ilgisini çekti de sonrasında o da benim bol bol fotoğrafımı çekti.

Bölgeyi ve İnsanları Tanımak...

Bu tarz çekimler, bana öncelikle girdiğimiz coğrafyayı çok iyi tanımanız gerektiğini öğretti. O bölgeyi, insanların hassasiyetini çok iyi bilmeniz lazım. Belgeselcilerin özellikle bu konuda çok donanımlı olmaları gerekiyor. Bölgeye ilk girmemizden itibaren farklılıklar kendini göstermeye başladı. Kıyafetlerimiz çok farklıydı. Afgan halkı haklı olarak gördükleri onca eziyetten sonra Amerikalıları, Batılıları hiç sevmiyorlar. Türkleri seviyorlar ve bizi de Türk kimliğimizden dolayı kabul ettiler. Planladığımıza göre Taliban bölgesinde çalışacaktık, Kâbil’de kalacaktık. Kâbil’de bir otelde kalırız, mülteci kamplarına girip çıkarız diye düşünüyorduk. Ama koşullar beklediğimiz gibi gitmedi. O yüzden bu tip bir prodüksiyonda her zaman bir B planınız olmalıdır. Mihmandarınızı iyi seçmelisiniz. Afganistan’da Hazaralar ve Peştunlar arasında ciddi bir çatışma var ve bizim mihmandarımız da bir Hazara’ydı. Afganistan’da Hazaralar üçüncü sınıf insan muamelesi görüyorlar ne yazık ki! Biz ilk gün çalıştık kampta, gayet de iyi anlaştık ama mihmandarımın Hazara olduğunu fark edince, Peştunlar bize taşlarla saldırdılar. Teknik ekipmanı, lensleri koruma altına almaya çalışıyoruz. Bunun üstüne mihmandar, bizi daha fakir, savaş daha derinden yaşamış bir bölgeye götüreceğini söyledi. Hindikuşların tepesindeki bu köy ne Ruslara ne de Taliban’a yenilmemiş, direnmiş ve ayakta kalmış bir dağ köyüydü. 2.000 kilometre yaptık, ülkenin bir ucundan diğerine gittik.

Sadece coğrafyayı bilmek yetmiyor, gittiğiniz bölgenin kültürünü de iyi tanımalı-sınız. Mesela ben, oranın kültürüne uymak için örtündüm, ülkenin geleneklerine saygı göstermem gerekliydi çünkü. Ama çocuklarla çalıştığım için çok renkli giyiririm ben her zaman. O gün de üzerimde pembe bir yağmurluk vardı. Mihmandarım, “Çok dikkat çekiyorsun, çıkarmalısın onu,” dedi. Ona, çocukların ilgisini çekeceğini söyledim. Nitekim faydasını da gördük. Çocuklar hemen çevremi sardılar, yağmurluğa dokunmaya çalıştılar. Dolayısıyla benimle hızla iletişim kurdular.

Biri Jane, Biri George...

Kültüre ve coğrafyaya hâkim olmanın ne çok önem taşıdığını yaşayarak gördük. Birlikte çalıştığım görüntü yönetmenim çok yetenekli ve sıra dışıdır. Birçok belge-sele imza attık kendisiyle. Ama Afganistan çok alışkın olduğu coğrafya değildi. Kültürü de çok tanımiyordu dolayısıyla. Şöyle ilginç bir hikâye yaşadık. Görüntü yönetmenim renkli gözlü, onu görünce Türk olduğumuza pek inanmadılar herhâl-de. Belirttiğim gibi Afgan halkı Batılılardan pek hoşlanmıyor. Mihmandarı sıkıştırmışlar. O da Müslüman olduğumuzu, Türk olduğumuzu söylemiş. Bunun üzerine bizi akşam yemeğine davet ettiler. Yemekten sonra görüntü yönetmenimden, sofranın bereketi için, sofraya duası okumasını istediler. Görüntü yönetmenim de böyle İslami geleneklerden gelen bir arkadaşımız değil, “Yediğimiz bol olsun, içtiğimiz

kan olsun!” deyip üstüne bir de Fâtiha okudu. Ama Fâtiha’yı duysanız tanıyamazsınız. “Eyvah” dedim, “Yandık.” Tabii bunun üstüne, köy okulunda yapacağımız çekimler için üç gün arka arkaya izin vermediler bize. Ben de o an bir yöntem düşündüm. Yanımızda kuru konserve yiyecekler vardı, tipik belgeselci çantası. “Bu konservelerle bir sofraya hazırlayalım, köyün ileri gelenlerini soframıza davet edelim,” dedim. Bizi kırmadı köylüler, akşam geldiler. Yemekten sonra kültürümüzün benzerliğiyle ilgili bir konuşma yaptım ve bizde sofraya duasını ev sahibinin yaptığını söyledim. Önce sofraya duasını sonra Fâtiha’yı okudum, bunun üstüne gülüştiler. Mihmandarıma “Adamda iş yok ama kadın gerçekten Müslümanmış. İstediklerini çekebilirler, köy okulu da onların emrine amadedir,” demişler. Böylece bu işi de çözüme kavuşturmuş olduk.

Özetle, çektiğiniz coğrafyanın koşullarını iyi bilmeniz, insanların hassasiyetlerine duyarlı olmanız gerekir.

Kara Gözlü Çocukların Ülkesi... Somali...

Somali bizim en zor giriş yaptığımız ama en rahat çalıştığımız ülke. İlk çekim izni için 2013 yılında başvuruda bulunduk. Tüm resmî izinleri aldık. Organizasyonumuzu yaptık. Pazartesi günü sabah saatlerinde uçağımız vardı. Bütün hafta, Somali’deki çocuklara götüreceğim hediyeleri hazırlamıştım. Hafta sonu da bunları

paketleyip çekim malzemesini hazırlamakla geçti. Yoğunluktan hiç televizyonu açmamıştım. TRT'den bir prodüktör arkadaşımın telefonuyla Somali'deki Kızılay ekibimize saldırıldığını, hayatını kaybedenler arasında çekimler sırasında bize çevirmenlik ve mihmandarlık yapacak Somalili genç arkadaşımızın da olduğunu duydum. Hiç görmesem de aylardır internet üzerinden yazıştığım ve dostluk kurduğum birinin ölüm haberini almak beni derinden sarsmıştı. Hiç görmediğim, henüz 20'li yaşlarında üniversite öğrencisi olan genç Zeynep için, onun yaşamamış hayalleri, ülkesinin kaybolan geleceği, bizim hızla yitirdiğimiz insanlığımız için saatlerce ağladım. Yazdığı mailleri yeniden, yeniden okuyup hiç tanımadığım bu gencecik çocuğun hayallerini anlamaya, hayattan beklentilerini analiz etmeye çalıştım. Yaşasa ülkesi için neler başaracağını hayal edip durdum. Ne Somali'nin içinde bulunduğu siyasi atmosfer, ne de benim psikolojim çekime gitmek için artık uygundu. Bunun üzerine TRT yönetiminin isteğiyle çekimleri iptal ettik. İki sene boyunca "Çanak Çömlek Patladı" belgeseline dair herhangi bir çekim yapmadık. İki sene sonra, 2015 yılında Somali'ye giriş için yeniden başvurmaya karar verdik. Buradaki çocukların sesini duyurmak zorunda olduğumuzu, hiç değilse ülkesi için çocuk denebilecek yaşta hayatını kaybeden sevgili Zeynep'e bu kadarını borçlu olduğumuza karar verdik.

Bu sefer ülkedeki siyasal ortam daha istikrarlı görünüyordu. Sorunsuzca çekim izinlerini aldık. Büyükelçiliğimizin yoğun destekleri sonucu ülkeye giriş yaptık ve ülkenin en büyük ve ilk IDP kamplarından biri olan 'Seyit Kamp'ta çalışmaya başladık. Yaşadıkları onca zorluğa rağmen yüzlerinde kocaman tebessümlerle karşıladılar bizi. Asıl erdem, verme gücün yokken elindeki karşı tarafla paylaşabilmek olduğunu öğrendim bu insanlardan.

Sınırlı Olanı Paylaşabilmek...

Çocuklara ufak tefek hediyeler götürmüştük TRT adına ve medrese çekimlerinden önce dağıttık. Öyle güzellerdi ki getirdiğimiz hediyeleri sıraya girip büyük bir saygı içerisinde aldılar. Hiçbiri diğerini itip kakmıyordu. Çekim bitmiş, hediyelerimizi dağıtmıştık. Çocukların yüzünü bir anlığına da olsa güldürebilmenin verdiği haz ile gölge bir yere oturmuş, biraz nefesleniyordum. Hava çok ama çok sıcaktı ve ben çok terlemiştim. Çekim sırasında yanıma yaklaşip Diyanet'in okulunda öğrendiği bir iki Türkçe kelimeyle bizimle iletişim kuran güzel 'Halime' elinde bir bardak ve sürahiyle yanıma doğru yaklaştı ve bana su dolu bardağı uzattı. Tam içecektim ki mihmandarım elimi tutup almamı engelledi. Halime ile Somallice konuşmaya başladılar. Her ne söyledi ise Halime'nin o siyah güzel gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Mihmandarım Abdülislam'a dönüp çocuğun neden ağladığını sordum. Abdülislam da elindeki suyu bana ikram etmek istediğini, verdiğim he-

diyeye karşı evindeki en değerli şey olan suyu çok terlediğim için bana getirdiğini anlattı. Ama ülkede çok fazla insan sudan zehirlendiği için Abdülsemal bana suyu vermesine izin vermemiş ve Küçük Halime'ye başka bir ülkeden geldiğim için suyun beni hasta edebileceğini anlattığını ama onun ısrarla "O bana hediye verdi, ben de ona annemin kaydattığı suyu hediye edeceğim, o çok yorulmuş ve susamış," dediğini anlattı. Bunun üzerine dayanamayıp küçük kızın getirdiği suyu alıp içtim. Üç gün boyunca ağır ateş ve kusma ile otelden çıkamadım. Profesyonel davranmadığım için üç çekim günü kaybetmiştik. Tam üç gün daha fazla o çocuklar için çalışabilecekken duygusal davranışımı yanlış bir karar vermiştim.

Sırtında Çalışma Arkadaşlarının Yaşamlarının Sorumluluğunu Taşımak....

Ben ayaklanınca son sürat çekimlerimize başlamış ve gördüğümüz misafirperverliğin de etkisiyle büyük bir heyecan ve motivasyon içinde çekimlerimize devam ediyorduk. Her sabah güneş doğmadan kampa gidiyor, nisan ayı olmasına rağmen 40 derecenin üstünde yaşanan sıcaklığa maruz kalmamak için saat 10.30 gibi çekimi bırakıyor ve saat 16.00 gibi güneş ışınları yatay düşmeye başlayınca yeniden çekimlerimize başlıyorduk.

O gün de rutin çalışmamıza başlamamıştık. Şoförümüz Mahmut'un tedirgin olmasına aldırmaşızın, gün batımı çekimleri için kamptaydık. Akşam hava kararmadan çıkma isteklerini her zamanki gibi duymazdan geliyordum. Çekimde olduğum için cep telefonum kapalıydı. Panikle yanımıza yaklaşan Mahmut ve güvenliğimizden sorumlu askerler, çevirmenimiz Abdülsemal ile heyecanlı heyecanlı konuşmaya başladı. Her zamanki titizliğiyle yine hava kararmadan kamptan çıkmak istediğini sandım. Ancak, bu sefer durum biraz daha farklıydı. Bu sefer büyükelçiliğimiz bize ulaşmaya çalışıyordu. Kaldığımız otelin yanındaki otel bombalanmıştı ve bizim o otele geri gitmemizi istemiyorlardı. Araç bizi hemen büyükelçiliğimize götürecekti. Hızla ayrıldık kamptan. Ama ben ısrarla otele dönüp geri kalan malzememi almak istiyordum. Bilgisayar ve belleklere çekim süresince ihtiyacım vardı. İsrarıma dayanamayan Mahmut otele yöneldi. Sokağı kapatmışlardı. Askerler araya girip sadece benim için otele giriş izni aldılar. Hızla girip malzemenin geri kalanını aldım. Mahmut güvenli yollardan bizi büyükelçiliğe götürmeye çalışıyordu. Ancak yollar kapatılmıştı. Bir kısmını Afrika Güvenlik Gücü tutmuştu. Diğer tarafları ise El Şebab tutmuştu. Sürekli güvenliğimizden sorumlu askerlerle tartışarak güvenli olan yollara girmeye çalışıyordu. Hayatımda ilk kez içimde büyük bir korku hissediyordum. Beş askerimizin, mihmandarımın, Mahmut'un ve görüntü yönetmenim Ahmet'in hayatını riske attığımı düşündüm. Neyse ki korktuğum başıma gelmedi ve ekipçe sağa salım Türk büyükelçiliğine ulaştık.

Dubai Havaalanı

Kırk saatlik zorlu bir yolculuğun ardından Somali'den Dubai Havaalanı'na vardık. Otuz gün boyunca açlık, hastalık, fakirlik ve terörle mücadele eden Somalililerin ardından her yanından kapitalizm akan, kaynakların sonuna kadar kullanıldığı Dubai Havaalanı'na gelmek oldukça şaşırtıcıydı. Mülteci kampının derme çatma çadırlarından sonra Dubai Havaalanı sanki sanal bir dünya gibiydi. Aktarmalı uçağımızı beklemek için görüntü yönetmenimle bir kafeye oturduk. Uzun bir yolculuk yapmıştık. Otuz günlük çekimin yorgunluğu vardı üzerimizde. Yemek için bir şeyler söyledik. Tam kocaman tabaklarda yemeklerimiz önümüze gelmişti ki ben kendimi daha fazla tutamadım ve ağlamaya başladım. Kırk beş dakika boyunca durmaksızın ağlamışım. Beni nasıl sakinleştireceğini bilemeyen görüntü yönetmenim çevremizdeki insanların öfkeli bakışlarından rahatsız olmuş olmalı ki beni sonunda sertçe uyarıp, "Benim seni incittiğimi düşünüyorlar, kimse Somali'den henüz geldiğini bilemez ve Somali'deki yokluğa karşın buradaki varlığın eşitsizliğine ağladığını, kaynakların israfına ortak olduğun için tepki verdiğini anlayamaz. Sakinleşir misin lütfen," diyen sesiyle irkildim.

"Çanak Çömlek Patladı" benim 'insan olmayı' öğrenmeye çalıştığım bir projedir. Biriktirdiğim anılar, aldığım insanlık dersleri hayatımın artı hanesine severek kaydettiğim değerlerdir. O yüzden bu coğrafyalarda çektiğim her bir çocuğa çok şey borçluyum ve hayatım boyunca her birine minnettar kalacağım. Bu projenin de onların hayatında çok büyük farklar yarattığını söyleyebilmek isterdim ama ne yazık ki kötülük dünyanın her yerinde son sürat yayılmaya devam ediyor. Savaşın, terörün, çatışmanın, ölümlerin olmadığı bir dünya da umutla çocuklarımızı büyütebilmek dileğiyle...